

บทที่ 8

บทสรุป

จากการศึกษาถึงผลของการเข้ารับการอบรมจากผู้เข้ารับการอบรมในบทที่ผ่านมาพอจะสรุปได้ว่า ผู้เข้ารับการอบรมมีการพัฒนาจิตใจหลังจากเข้ารับการอบรมมาแล้วชั่วระยะเวลาหนึ่ง สังเกตได้จากการเปลี่ยนแปลงทั้งในด้านนิสัยใจคอ ชีวิตความเป็นอยู่ ตลอดจนความคิดเห็นเกี่ยวกับตนเอง และผู้อื่นไปในทางที่ดีขึ้น ในบทนี้จะได้นำเสนอผลการวิเคราะห์ถึงปัจจัยต่าง ๆ ว่าจะมีอิทธิพลต่อการพัฒนาจิตใจหรือการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นกับผู้เข้ารับการอบรมหรือไม่ เพียงใด โดยจะเริ่มจากปัจจัยผู้ทำการอบรม ตามด้วยเนื้อหาของการอบรม วิธีการอบรมและตัวผู้เข้ารับการอบรมเอง

ผู้ทำการอบรม

ข้อมูลจากการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับผู้ทำการอบรมคือหลวงพ่อนุญชรธรรม ซึ่งได้นำเสนอไว้ในบทที่ 4 หากนำมาวิเคราะห์ ตามทฤษฎีเกี่ยวกับการเผยแพร่และการยอมรับนวัตกรรมในบทที่ 2 จะสรุปได้ว่าผู้ทำการอบรมเป็นปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการพัฒนาจิตใจผู้เข้ารับการอบรม ดังเหตุผลต่อไปนี้คือ

1. ผู้อบรมจัดเป็นสื่อระหว่างบุคคลที่มีประสิทธิภาพตามแนวคิดของ Lazarsfeld และ Menzel (Lazarsfeld and Menzel, in Schramm 1963 : 97) คือการสื่อสารมีลักษณะที่

- เป็นการพูดคุยอย่างเป็นกันเองและส่วนตัว ผู้พูดและผู้ฟังเกิดความเป็นกันเอง แม้ว่าการอบรมจะมีลักษณะเป็นหมู่เป็นกลุ่ม แต่หลวงพ่อก็จะพูดคุยกับผู้เข้ารับการอบรมในลักษณะเฉพาะบุคคลไป

- เป็นการสื่อสารแบบหน้าเห็นหน้ากัน (Face-to-face Communication) ทำให้หลวงพ่อก็มีโอกาสพูดเรื่องราวให้ตรงกับความต้องการของผู้เข้ารับการอบรมได้

- เป็นการสื่อสารที่ส่งผลให้เห็นทันตา เช่น เมื่อผู้ฟังเกิดข้อใจ หลวงพ่อจะอธิบายขยายความโดยการแยกแยะ ยกตัวอย่าง อุปมา-อุปไมยจนกระจ่างชัด ผู้ฟังจะสามารถละความสงสัยข้อใจในปัจจุบันทันที

2. ผู้อบรมจัดได้ว่าเป็นผู้ส่งสารที่มีความน่าเชื่อถือ ซึ่งเป็นปัจจัยสำคัญต่อความสำเร็จของการสื่อสาร คือโดยสถานภาพความเป็นพระสงฆ์องค์เจ้าก็น่าเชื่อถือไปกว่าครึ่งแล้วและยังมีลักษณะอื่น ๆ ที่ช่วยเสริมความน่าเชื่อถือซึ่งหากวิเคราะห์ตามองค์ประกอบของความน่าเชื่อถือของ McCroskey, Larson และ Knapp (McCroskey, Larson and Knapp 1971 : 81-82) คือ ท่านเป็นผู้รู้ ผู้เชี่ยวชาญ มีไหวพริบและประสบการณ์ในเรื่องของจิตใจเป็นอย่างดี ทั้งมีความซื่อสัตย์ จริงใจกับลูกศิษย์ ตั้งใจจริงและทุ่มเทกำลังในการสอนอย่างมาก มีความเป็นมิตร หนักแน่นและเด็ดขาดในเรื่องที่ถูกและผิดตามที่ตนเองสอนไม่เคยคลาดเคลื่อน เหล่านี้ล้วนทำให้ท่านได้รับความเชื่อถือ ไว้วางใจ และเคารพยำเกรงจากบรรดาผู้เข้ารับการอบรม

3. จากแนวคิดเกี่ยวกับการยอมรับแนวรรมที่กล่าวถึงการคล้ายคลึงกันระหว่างผู้ส่งสารและผู้รับสาร (Homophily) ซึ่งมีอิทธิพลต่อการยอมรับแนวรรมของผู้รับสารนั้น หากพิจารณาความคล้ายคลึงกันในด้านทัศนคติ ความเชื่อ และภาษาแล้ว ผลการศึกษาไม่เป็นดังนั้น เนื่องจากทัศนคติ ความเชื่อ และภาษาของหลวงพ่และผู้เข้ารับการอบรมในตอนแรกนั้นแตกต่างกันมาก ดังจะเห็นได้จากประวัติของหลวงพ่ว่าเป็นชาวเขมร โดยกำเนิด และจากการที่ผู้เข้ารับการอบรมจำนวนมากมักไม่พอใจกับความคิดเห็นของท่านในช่วงแรกเนื่องจากขัดกับความเห็นของตน แต่หากพิจารณาความคล้ายคลึงกัน ได้ด้านที่ว่าหลวงพ่มีความเข้าใจปัญหา เห็นอกเห็นใจผู้เข้ารับการอบรมดี เนื่องจากท่านเองก็เคยประสบกับปัญหาต่าง ๆ ที่พวกเขากำลังเผชิญอยู่ เช่น เป็นทุกข์อันเนื่องมาจากความโกรธ ความผิดหวัง หรือความเข้าใจผิดในเรื่องต่าง ๆ ก็สามารถกล่าวได้ว่าความคล้ายคลึงกันมีส่วนในการเปลี่ยนแปลงความคิดเห็นของผู้เข้ารับการอบรมบ้าง

นอกจากนี้ความคิดเห็นที่ว่าความมีอำนาจในการสั่งการของผู้ส่งสารมีอิทธิพลต่อการเปลี่ยนแปลงทัศนคติของผู้รับสารนั้น หากหมายถึงอำนาจในการบังคับ จะใช้ไม่ได้กับผลการศึกษาครั้งนี้ เนื่องจากกระบวนการอบรมของที่นี่ ผู้อบรมแสดงบทบาทของตนเองชัดเจน ในลักษณะที่เป็นที่ปรึกษา เป็นเพื่อนมากกว่าเป็นผู้สอนหรือผู้มีอำนาจ แต่หากหมายถึงความมั่นคง ความหนักแน่นในสิ่งที่ท่านบอก และการปฏิบัติตนเป็นตัวอย่างตามที่ตนกล่าวไว้ ก็พอจะใช้ได้กับผลการศึกษาครั้งนี้

อย่างไรก็ดี ผู้ทำการอบรมจะมีอิทธิพลต่อผู้เข้ารับการอบรมก็ต่อเมื่อผู้เข้ารับการอบรมเปิดโอกาสหรือพยายามให้โอกาสได้ใกล้ชิดสนิทสนมกันพอสมควร เพราะความน่าเชื่อถือและบุคลิกต่าง ๆ ของผู้เข้ารับการอบรมที่สามารถดึงดูดให้ผู้ฟัง เชื่อถือได้ นั้น เป็นสิ่งที่ต้องอาศัยเวลา และการสังเกตใกล้ชิดจึงจะเห็นได้

อุปสรรค จากการศึกษาพบว่า ในส่วนของผู้ทำการอบรมสิ่งที่เป็นอุปสรรคในการสื่อสารเพื่อพัฒนาจิตใจผู้เข้ารับการอบรมที่สังเกตได้ก็คือ การที่ผู้ทำการอบรมไม่รู้จักคำในภาษาไทยมากเพียงพอ โดยเฉพาะภาษาเบ้จเตลิตที่ใช้กันทั่วไปในชีวิตประจำวันและสำเนียงพูดภาษาไทยที่ค่อนข้างแปร่งของท่านทำให้มีปัญหาในการสื่อสารบ้างเล็กน้อย โดยเฉพาะเวลาที่ท่านต้องการอธิบายบางสิ่งบางอย่าง แต่ไม่รู้จักคำไทยมากพอที่จะสื่อความหมายได้ หรือเวลาที่ผู้ฟังถามอะไรแล้วท่านไม่สามารถจะจับความได้ดี เนื่องจากผู้ถามใช้ภาษาเบ้จเตลิต และพูดเร็วหรือเบาจนเกินไป กอปรกับหูของคนสูงอายุเช่นหลวงน่อก็เสื่อมลงมากแล้ว ดังนั้นจึงมีผู้ฟังจำนวนหนึ่งที่มาฟังเพียงไม่กี่ครั้งแล้วก็หายไป ด้วยเหตุผลที่ว่าฟังท่านไม่เข้าใจเอาเสียเลยเนื่องจากสำเนียงและเรื่องที่ท่านพยายามอธิบายนั้นยากเกินไป

เนื้อหาของการอบรม

ในการวิเคราะห์เนื้อหาของการอบรมนี้จะวิเคราะห์ในหัวข้อต่อไปนี้ คือ ลักษณะเนื้อหา ลำดับขั้นตอนของเนื้อหา และความสอดคล้องกับวัตถุประสงค์ของการอบรมของเนื้อหา

ลักษณะของเนื้อหา เนื้อหาของการอบรมที่สำนักธรรมปฏิบัตินี้เป็นเรื่องเกี่ยวกับจิตใจล้วน ๆ ไม่มีพุทธประวัติ นิธิกรรม ตลอดจนบทสวดมนต์ และมีหลักการนำเสนอ ดังนี้คือ

- เป็น Two-sided Arguments คือกล่าวถึงทั้งสิ่งที่ไม่ดี คือ ความชั่วและโทษของความชั่ว และสิ่งที่ดีคือ ความดีและคุณของความดี ซึ่งเนื้อหาลักษณะนี้กล่าวกันว่าเหมาะสมสำหรับผู้รับสารที่มีการศึกษา

- เป็นทั้ง Positive และ Negative Appeals คือ การกล่าวถึงความน่ายินดีและคุณของความดีว่าทำแล้วจะได้ผลดีเป็นอย่างไร และการกล่าวถึงความน่ากลัวและโทษของ

ความเชื่อว่าทำแล้วจะมีผลร้ายอย่างไร

- เป็น Rational Appeals คือ มีการอ้างเหตุผล หลักฐานสนับสนุนคำกล่าวต่าง ๆ อย่างชัดเจน ไม่ใช้การดึงความสนใจโดยเร้าความรู้สึกให้ชอบหรือไม่ชอบ

- เป็น Individual Appeals คือ เน้นหาเน้นความเป็นส่วนตัว การปฏิบัติผลของการปฏิบัติล้วนแต่เป็นเรื่องเฉพาะตัวไม่เกี่ยวกับผู้อื่น เป็นสิ่งที่ต้องทำเอาเองไม่ได้ขึ้นอยู่กับผู้อื่น

- เป็น Open Conclusion คือ ผู้แสดงจะบอกถึงสิ่งที่ไม่ดี สิ่งที่ดี โทษและคุณของสิ่งนั้น ๆ จากนั้นก็ปล่อยให้เป็นการตัดสินใจของผู้ฟังเองว่าจะเลือกปฏิบัติสิ่งไหน

- เป็น Repetitive Appeals คือ มีการนำเสนอซ้ำแล้วซ้ำอีก ซึ่งเหมาะสำหรับการเผยแพร่ธรรมะซึ่งเป็นเรื่องที่จะเอื้อตลิ่งขึ้น

ลักษณะเนื้อหาแสดงถึงความบริสุทธิ์ของคำสอนของพระนุทธเจ้า คือ เนื้อหาจะเปิดเผยถึงสิ่งต่างๆ ทั้งในด้านดีและไม่ดี คุณ-โทษอย่างแจ่มแจ้ง มีการอ้างถึงหลักฐานอย่างชัดเจน และให้อิสระแก่ผู้ฟังแต่ละคน ในการใช้วิจารณญาณของตนเลือกทางเดินที่ตนพอใจ

การลำดับชั้นตอนของเนื้อหา ในตอนแรกจะเป็นการสร้างความสำเร็จให้เกิดขึ้นในใจของผู้ฟัง โดยจะสอนให้รู้และยอมรับว่าตนเองไม่รู้ความจริงตามเป็นจริง โดยการถามตอบ แล้วจับผิด-บอกถูก เนื้อหาในช่วงนี้มักเป็นเรื่องที่ผู้ฟังส่วนมากคิดว่ารู้แล้ว เช่น บาป-บุญ คืออะไร พระนุทธเจ้าสอนเรื่องอะไร ตาเห็นสีได้ไหม เมื่อถูกซักถามและพยายามตอบจนสุดความสามารถแล้วทำยังสามรถแย้งได้ แล้วท่านก็บอกคำตอบของท่านให้พิจารณา เมื่อผู้ฟังไม่สามารถหาข้อขัดแย้งคำตอบของท่านได้ก็จะเริ่มยอมรับในความรู้อันแสดงและเริ่มที่จะคลางแคลงความรู้เดิมของตน ถึงตอนนั้นผู้ฟังจะเริ่มมีความเชื่อ (ศรัทธา) ต่อผู้แสดง เป็นการเปิดใจให้ต้องการเรียนรู้ความจริงซึ่งแต่เดิมนั้นเชื่อว่าตนรู้แล้ว เนื้อหาในช่วงนี้นอกจากจะเป็นเรื่องที่ผู้ฟังคิดว่าตนรู้แล้ว ก็มักเป็นเรื่องที่ผู้ฟังสงสัยกันมาก เช่น ตายแล้วไปไหน สูญหรือไม่สูญ บุญ-กุศล อุทิศกัน ได้ไหม ฌมีจริงหรือเปล่า เป็นต้น

เมื่อผู้เข้ารับการอบรมเริ่มสนใจและยอมรับคำสอนได้บ้างแล้ว ทลวงพ่จะสอนเนื้อหาที่ลึกซึ้งขึ้น เพื่อช่วยให้คนนั้นทุกข์ โดยการพิจารณากำหนดรู้ทุกข์ซึ่งท่านจะแจกแจงแยกแยะให้เห็นถึงความเห็นทุกข์เป็น โทษของสิ่งที่เราทั้งหลายยึดถือว่าเป็นตัวเราของเรา และชี้ให้เห็นว่าความเห็นที่ผิดนั้นเป็นอย่างไร จะก่อให้เกิดผลอย่างไรและความเห็นที่ถูกเป็นอย่างไร จะช่วยให้พ้นทุกข์ได้

จะไม่ได้ประโยชน์อะไร ในทางตรงกันข้ามอาจเกิดโทษคือผู้ฟังอาจเข้าใจผิดและมองผู้แสดงในแง่ลบได้

วิธีการอบรม

ในส่วนนี้จะวิเคราะห์ถึงหลักการ ข้อดี และอุปสรรค ของวิธีการที่หลวงปู่ใช้ในการอบรมคือการชี้ผิด-บอกถูก

หลักการ วิธีการชี้ผิด-บอกถูก เกิดขึ้นจากพื้นฐานความจริงตามคำบอกของพระพุทธองค์ ซึ่งตรัสไว้ว่า สัตว์โลกเกิดมาอยู่ภายใต้วิชาครอนำจิตใจ ทำให้ไม่รู้จักรั้วอะไรคือทุกข์ เหตุให้เกิดทุกข์ ความพ้นจากทุกข์ ตลอดจนวิธีปฏิบัติให้พ้นไปจากทุกข์ ต้องอาศัยกัลยาณมิตรช่วยชี้แนะจึงจะพ้นจากอวิชชาได้ วิธีการชี้ผิด-บอกถูกจึงมีหลักการดังต่อไปนี้คือ ต้องการให้ผู้ปฏิบัติเห็นและยอมรับว่าสิ่งที่ตนคิด ผิด และกระทำหรือความรู้เดิมของตนนั้นผิดและมีโทษ เพื่อที่เมื่อผู้ฟังเห็นและยอมรับว่าผิดและมีโทษจริงจะเกิดความต้องการออกจากสิ่งที่ผิด จากนั้นจึงบอกสิ่งที่ถูกและคุณของสิ่งนั้นเพื่อเทียบเคียงให้ผู้ฟัง ได้คิดเปรียบเทียบถึงประโยชน์และโทษของทั้งสองฝ่าย และเลือกปฏิบัติฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งด้วยความสมัครใจ

รูปแบบต่าง ๆ ของวิธีการชี้ผิด-บอกถูก ไม่ว่าจะเป็นการบรรยาย การยกตัวอย่าง การอุปมา-อุปไมย การแสดงอุปกรณ์ประกอบ หรือการถาม-ตอบ ล้วนเป็นการขยายเนื้อหาให้กระจ่างชัด และตื้นช้น เพื่ออำนวยความสะดวกในการทำความเข้าใจของผู้ฟัง

หากเปรียบเทียบกับวิธีปลูกฝังจริยธรรมแบบต่าง ๆ ที่กล่าวถึงในบทที่ 2 จะพบว่าการปลูกฝังจริยธรรมด้วยการเรียนรู้ทางสังคม (Social Learning) เป็นวิธีการที่ใกล้เคียงกับวิธีชี้ผิด-บอกถูกมากที่สุด

ข้อดี วิธีการชี้ผิด-บอกถูก จากการศึกษาพบว่าข้อดีดังต่อไปนี้คือ

1. เป็นวิธีที่สามารถดึงจุดและกระตุ้นให้ผู้ฟังรู้จักคิดหาเหตุผลของสิ่งต่าง ๆ โดยเฉพาะในแงุ่มซึ่งไม่เคยรู้จักมาก่อน โดยที่ผู้แสดงเป็นผู้แนะแนวทางและคอยดูแลไม่ให้ออกนอกเส้นทางด้วยการถามตะล่อม เป็นวิธีสอนเพื่อให้ผู้ฟังเกิดปัญญา รู้ความจริงตามความเป็นจริงเองไม่ใช่รู้ตามใคร

2. เป็นวิธีที่สามารถเปลี่ยนความเห็นของผู้ฟังได้ การถามให้ตอบจนสุดความสามารถแล้วจึงเฉลยสามารถทำให้ผู้ฟังยอมรับความไม่รู้หรือความรู้เท่าไม่ถึงการเฝ้าของตนได้ดีกว่า

วิธีการสอนอื่นที่ใช้กันอยู่ทั่วไป เช่น การดู การลงโทษ หรือการให้รางวัล เพื่อให้เกิดการเปลี่ยนทัศนคติหรือพฤติกรรม เนื่องจากเรื่องราวต่างๆ ในชีวิตที่ท่านสอนเป็นเรื่องที่คนเราทั่วไปคิดว่าตัวเองรู้อยู่แล้ว หากไม่ใช่วิธีการให้ตอบจนสุดความสามารถ จะไม่สามารถยอมรับและรู้ว่าความรู้ของตนนั้นไม่ตรงตามความเป็นจริง

3. วิธีนี้ฝึกให้เป็นคนกล้าแสดงออกและรู้จักรับผิดชอบในคำพูดของตน คือให้กล้าถาม กล้าตอบ กล้าแสดงความคิดเห็นของตนต่อหน้าที่ประชุมชน และเมื่อพูดอะไรออกไปแล้วจะต้องรับผิดชอบต่อคำนั้น จะกลับกลอกเปลี่ยนแปลงไปมาไม่ได้ เพราะท่านสอนให้คิดถ้อยถึงหลักฐานต่าง ๆ ให้ดีก่อนจึงพูดในที่ประชุมชน หากผิดก็ต้องยอมรับว่าผิด

4. วิธีนี้ฝึกให้คนไม่ดูหมิ่นกัน จะเห็นได้ว่าทุกคนไม่ว่าเด็กหรือผู้ใหญ่ เรียนสูงเพียงใด ฐานะดีเพียงใดก็มีโอกาสผิดได้ด้วยกันทั้งนั้น จึงไม่ควรจะดูหมิ่นกัน

อิทธิพลของวิธีการอบรมที่มุ่งต่อการเปลี่ยนแปลงทัศนคติและพฤติกรรมของผู้เข้ารับการอบรม จากการศึกษาพบว่า การชี้ผิดจนกระทั่งผู้ฟังไม่สามารถหาหลักฐานมาโต้แย้งเพื่อแสดงความถูกต้องของตนได้ และการบอกถูกในขณะที่ผู้ฟังจนความคิด เป็นการทำให้ผู้ฟังเกิดความเลื่อมใสในความรู้ ความเห็นของผู้แสดง เริ่มที่จะยอมรับว่าความรู้ของตนใช้ไม่ได้ ซึ่งเป็นปัจจัยที่เอื้ออำนวยให้ผู้ฟังเบี่ยงเบนจากความรู้เดิมของตนมาสู่ความรู้ความเห็นที่ผู้แสดงบอให้

อุปสรรค จากการศึกษาพบว่าอุปสรรคของการใช้วิธีชี้ผิด-บอกถูกมีดังนี้

1. ผู้ที่จะใช้วิธีการนี้ได้นั้นหาได้ยาก เนื่องจากจะต้องเป็นผู้ที่มีความรู้ในเรื่องที่ต้องการจะสอนเป็นอย่างดี ต้องมีความชำนาญในการอ่านผู้ฟังให้ออก และต้องเชี่ยวชาญที่จะเลือกบอคำถามและใช้คำพูดให้เหมาะกับบุคคล เวลา และสถานที่ มิฉะนั้นอาจเกิดผลเสียขึ้นได้

2. การใช้วิธีนี้ต้องอาศัยเวลามากในการที่จะให้ผู้ทำการอบรมและผู้เข้ารับการอบรมได้สนิทสนมคุ้นเคยกันพอสมควร เพราะการจับผิด-บอกถูก หากไม่คุ้นเคยหรือไว้เนื้อเชื่อใจกันพอสมควร ผู้จับจะไม่กล้าจับ ผู้ถูกจับก็อาจจะโกรธทำให้ไม่เกิดประโยชน์ตามที่ควรจะเป็น

3. ต้องได้รับความร่วมมือจากผู้เข้ารับการอบรมคือจะต้องมีความอดทนและเอาใจใส่มากจึงจะได้ผลดี

ผู้เข้ารับการอบรม

จากการศึกษาถึงคุณลักษณะของผู้รับสารที่มีผลต่อการยอมรับข่าวสาร พบว่าการเป็นผู้มี

ระดับการศึกษาสูง มีรายได้สูง และความเป็นผู้มีความมั่นคงทางฐานะตำแหน่งสูง เอื้ออำนวยต่อการยอมรับนวัตกรรม ซึ่งการมีตำแหน่งเป็นเครื่องหมายของการเป็นผู้นำ มักเป็นผู้ที่มีความรู้มากกว่าผู้อื่น เป็นผู้ผู้อื่นเคารพนับถือ เป็นคนที่เป็นที่พึ่งของผู้อื่นเมื่อประสบปัญหา เป็นผู้ que ใจสั่งแปลกๆ ใหม่ๆ ได้ง่าย

ในการพิจารณาเพื่อพัฒนาจิตใจของสำนักธรรมปฏิบัติที่ทำการศึกษาคั้งนี้ จากการสังเกตพบว่า การยอมรับข่าวสารของผู้ทำการอบรมที่นี้ คุณลักษณะดังกล่าวของผู้เข้ารับการอบรมดูเหมือนว่าจะ ไม่ได้เป็นตัวแปรสำคัญที่มีผลต่อการยอมรับหรือไม่ยอมรับข่าวสาร โดยถือเอาการติดตามฟังธรรมต่อมาเรื่อยหลังจากการฟังครั้งแรกๆ แล้วและความกระตือรือร้นในการพิจารณาซักถามขณะฟังธรรมเป็นการยอมรับข่าวสาร และการไม่ติดตามฟังธรรมต่อหลังจากครั้งแรกเป็นการไม่ยอมรับข่าวสาร ซึ่งปรากฏผลดังนี้คือ ผู้ที่ติดตามฟังธรรมต่อมาเรื่อยหลังจากการฟังครั้งแรกมีตั้งแต่ผู้ที่มีการศึกษาในระดับที่เรียกว่าอ่านไม่ออกเขียนไม่ได้ จนถึงระดับศษญัตินันท์ และก็มีทั้งที่เป็นชาวบ้านธรรมดาและผู้ที่มีฐานะตำแหน่งทางสังคมสูง เช่น เป็นผู้นำชุมชน ผู้นำการเผยแพร่ธรรมะ อาจารย์มหาวิทยาลัย ในทำนองเดียวกันสำหรับผู้ที่มาฟังในช่วงแรกแล้วหายไปก็มีทั้งที่เป็นชาวบ้านธรรมดาจนถึงผู้ที่มีการศึกษาและฐานะทางสังคมสูงเช่นกัน

อย่างไรก็ดี คุณลักษณะของผู้เข้ารับการอบรมที่มีอิทธิพลต่อการยอมรับข่าวสาร ที่ค้นพบจากการศึกษาคั้งนี้ก็คือ ความเอาใจใส่ ความพยายาม และความอดทน โดยข้อมูลแสดงว่าผู้เข้ารับการอบรมส่วนมาก มีความรู้สึกที่ไม่สามารถเข้าใจเนื้อหาของการอบรมได้ บางคนถึงกับขัดใจ เพราะฟังไม่เข้าใจหรือเพราะเรื่องนั้น ๆ ขัดกับความรู้นั้นของตน ในช่วงแรกของการเข้ารับการอบรม จนกระทั่งหลังจากการเอาใจใส่และพยายามทำความเข้าใจตามคำของผู้อบรมด้วยความอดทนชั่วระยะเวลาหนึ่งแล้วจึง เริ่มฟังพอใจกับผลการปฏิบัติ ปรากฏการณ์นี้สามารถอธิบายตามคำสอนของพระพุทธองค์ได้ว่า การที่บุคคลจะรับฟังหรือเข้าใจธรรมะได้นั้นขึ้นอยู่กับบารมีที่สะสมมาประกอบด้วยความเพียรเอาใจใส่ในปัจจุบันซึ่ง ไม่มีส่วนเกี่ยวข้องกับความสามารถในการศึกษาทางโลก เพราะการศึกษาทางโลกเป็นเรื่องของความจำ ไม่ใช่การศึกษาทางปัญญา

อุปสรรค แม้ว่าจากการศึกษาจะพบว่า ผลของการอบรมเป็นที่น่าพอใจคือผู้เข้ารับการอบรมมีการเปลี่ยนแปลงทั้งทัศนคติและพฤติกรรมไปดังจุดประสงค์ของการอบรม แต่เนื่องจากการปฏิบัติธรรมแบบของสำนักธรรมปฏิบัติแห่งนี้ต้องการผู้ปฏิบัติที่เอาใจใส่ มีความพยายาม และ

ความอดทนมาก เพราะการปฏิบัติไม่สามารถกำหนดเวลาแน่นอน เป็นกฎเกณฑ์ได้เลยว่าจะใช้เวลาเท่าใด จึงจะสำเร็จผลเท่านั้น และการปฏิบัติธรรมก็ไม่ใช้ทำได้ง่าย ๆ เนื่องจากเป็นเรื่องของจิตใจซึ่งลึกซึ้ง เข้าใจได้ยากและไม่สามารถมองเห็นได้ด้วยตาเปล่า หากผู้ปฏิบัติไม่มีความอดทนและความพยายามมากพอ ก็ไม่สามารถจะเกิดผลดีใด ๆ ได้ ดังที่ผู้เข้ารับการอบรมหลายท่านให้สัมภาษณ์ว่าหลังจากเข้ารับการอบรมช่วงแรกแล้วพวกเขา รู้สึกว่า "มันยากแล้วก็ทุกข์มาก ฟังธรรมไม่เข้าใจเลย" จึงหายหน้าไป บางคนทิ้งการปฏิบัติไปเป็นปีจึงหวนกลับมาใหม่ด้วยความรู้สึกว่า "ยากแค่ไหนก็ต้องรู้ให้ได้ ลองวิธีอื่นมาเยอะแล้วก็ไม่ได้ผลดีอะไร ต้องลองวิธีนี้ให้รู้ตัวแดงสักที" แล้วพวกเขา ก็ยืนยันอย่างหนักแน่นว่าปฏิบัติธรรมกันนี้ต้องอดทนมาก เหตุมันทุกข์แต่ผลมันสุขเกินคุ้มเลยก็เดียว อุปสรรคอยู่ที่ว่าผู้ปฏิบัติธรรมที่อดทนและเอาใจใส่อย่างต่อเนื่องจริงจังนั้นหาได้ยาก

จากการศึกษาเมื่อพิจารณาถึงอิทธิพลของปัจจัยต่าง ๆ คือ ผู้ทำการอบรม เนื้อหาของการอบรม วิธีการอบรม และผู้เข้ารับการอบรมที่มีต่อการพัฒนาจิตใจของผู้เข้ารับการอบรมเปรียบเทียบกันพบว่า ผลมีความแตกต่างกัน บางคนรับได้มากบางคนรับได้น้อยต่างกัน ทั้งที่ปัจจัยด้านผู้ทำการอบรม เนื้อหาของการอบรม และวิธีการอบรมที่ผู้เข้ารับการอบรมได้รับนั้นเป็นปัจจัยเดียวกัน ดังนั้นจึงสรุปได้ว่าปัจจัยที่สำคัญและมีผลโดยตรงต่อความสำเร็จของการพัฒนาจิตใจจึงน่าจะเป็นตัวผู้เข้ารับการอบรมเอง ซึ่งพระพุทธเจ้าทรงแสดงไว้ว่า "ธรรมะทั้งหลายเกิดมาจากเหตุ จะดับก็ด้วยเหตุ" เหตุคือความดีหรือความชั่วนั้นอยู่ในใจคน หากผู้เข้ารับการอบรมมีเหตุดีคือความเอาใจใส่ ความเพียร ความอดทนในการปฏิบัติตามคำบอกของผู้อบรม การพัฒนาจิตใจก็จะบรรลุผลสำเร็จ ในทางตรงกันข้ามหากผู้เข้ารับการอบรมมีเหตุไม่ดีในใจคือไม่เอาใจใส่ เกียจคร้าน ไม่มีความอดทน แม้ว่าจะมีปัจจัยอื่นๆ เอื้ออำนวยให้พร้อมการพัฒนาจิตใจก็ไม่สามารถจะบรรลุผลสำเร็จได้ ดังที่ผู้เข้ารับการอบรมให้สัมภาษณ์ไว้ว่า "หากนำคำบอกของท่านมาพิจารณา" หรือ "หากปฏิบัติตามคำที่ท่านบอก" ก็จะไม่พ้นจากทุกข์ได้หรือจะได้ผลดี และจากการที่ผู้อบรมพยายามกระตุ้น ชักชวนให้ผู้ปฏิบัติพยายามคิด พิจารณาตามคำบอกของพระพุทธเจ้าโดยตัวท่านเองมักกล่าวย้ำอยู่เสมอว่าท่านช่วยใครไม่ได้ ท่านทำได้เพียงคำแนะนำ สำหรับการทำความเข้าใจและการปฏิบัติ ผู้เข้ารับการอบรมจะต้องช่วยตัวเอง อย่างไรก็ตามแม้ว่า ปัจจัยทั้ง 3 คือ ผู้ทำการอบรม เนื้อหาของการอบรม และวิธีการอบรมจะไม่ใช้ปัจจัยที่สำคัญที่สุดต่อการพัฒนาจิตใจ หากแต่ว่าแต่ละปัจจัย

ล้วนเป็นปัจจัยที่จำเป็นและจะขาดเสียมิได้ในการพัฒนาจิตใจโดยหลักธรรมคำสอนขององค์พระสัมมาสัมพุทธเจ้า

โดยสรุปกระบวนการพัฒนาจิตใจของสำนักธรรมปฏิบัติแห่งนี้ เป็นกระบวนการสื่อสาร ที่สัมฤทธิ์ผล เป็นกระบวนการที่ครบวงจรนั้นคือประสิทธิภาพของ S-M-C-R

S คือ แหล่งสาร จะต้องมีความน่าเชื่อถือและเป็นที่น่าไว้วางใจในสายตาของผู้รับ ในที่นี้คือ หลวงพ่อบุญธรรมท่านเป็นผู้ที่มีความรู้ ความชำนาญในเรื่องของจิตใจ มีความตั้งใจจริง ซื่อสัตย์ และจริงใจต่อลูกศิษย์ จนเป็นที่ยอมรับนับถือจากผู้เข้ารับการอบรมทุกท่าน

M คือ เนื้อหาสาร จะต้องชัดเจนแจ่มแจ้ง สามารถนำไปปฏิบัติทดลองได้ และจะต้องเป็นประโยชน์ ในที่นี้คำบอกของหลวงพ่อ มีความชัดเจนแจ่มแจ้ง บอกทั้งสิ่งที่ผิด โทษ สิ่งที่ถูก และคุณ เพื่อให้ผู้ฟังสามารถมองเห็นข้อแตกต่างได้อย่างชัดเจน นอกจากนี้ยังสามารถนำไปลองปฏิบัติตามได้ โดยผู้เข้ารับการอบรมเมื่อได้ทดลองแล้วต่างยอมรับว่าเป็นประโยชน์

C คือ ช่องสาร จะต้องเป็นช่องสารที่เข้าถึงผู้รับได้ตามจุดหมาย ในที่นี้วิธีการอบรมเป็นการสื่อสารระหว่างบุคคลซึ่งจากการศึกษาพบว่ามีประสิทธิภาพสูงกว่าสื่อมวลชนในการโน้มน้าวใจผู้รับให้ตัดสินใจในเรื่องใดเรื่องหนึ่ง ในที่นี้คือการยอมละทิ้งความเห็น ความประพฤติเดิม ๆ ซึ่งผิด กลับมายอมรับความเห็นความประพฤติปฏิบัติใหม่ ๆ ที่ได้รับการแนะนำว่าถูกต้อง และเป็นประโยชน์แทนของเดิม

R คือ ผู้รับ ไม่จำเป็นจะต้องมีสถานภาพทางสังคมและเศรษฐกิจสูงจึงจะยอมรับข่าวสารได้ ในที่นี้ผู้เข้ารับการอบรม ซึ่งไม่ว่าจะมีสถานภาพทางสังคมและเศรษฐกิจเช่นไร หากมีความเอาใจใส่ ความเพียร และความอดทน ย่อมสามารถรับฟังคำบอกได้เข้าใจ และสามารถนำไปปฏิบัติได้ถูกต้องจนเห็นผลดีมาได้

กระบวนการสื่อสารของสำนักปฏิบัติธรรมปฏิบัตินี้ประสบความสำเร็จได้โดยไม่ต้องอาศัยเครื่องล่อใจ ประเภทที่เป็นวัตถุ เช่น ของแจกแถมต่าง ๆ ไม่มีทั้งการบังคับและอ้อนวอน แต่สิ่งล่อใจที่สำคัญคือผลของการปฏิบัติ ซึ่งทั้งผู้ทำการอบรม เนื้อหาและวิธีการอบรมต่างเอื้ออำนวยให้เกิดความน่าเชื่อถือจนผู้เข้ารับการอบรมตัดสินใจลองปฏิบัติตามจนกระทั่งได้รับผลดีประจักษ์แก่ใจตนเองจึงเกิดการยอมรับ จึงสรุปได้ว่าการเปลี่ยนแปลงหรือการพัฒนาจิตใจบุคคลนั้นเกิดจากปัจจัยสำคัญคือความเอาใจใส่ ความเพียรและความอดทนของผู้เข้ารับการอบรม โดยมีปัจจัยผู้ทำการอบรมเนื้อหามอบผล และวิธีอบรมเป็นปัจจัยเอื้ออำนวยให้เกิดผลดีประจักษ์แก่ใจ

ในกระบวนการอบรมเพื่อพัฒนาจิตด้วยวิธีพุทธปฏิบัติ

อบรมเนื้อหาของการอบรม และวิธีการอบรมเป็นปัจจัยเอื้ออำนวยซึ่งจำเป็นและขาดเสียมิได้ในกระบวนการอบรมเพื่อการพัฒนาจิตใจด้วยวิถีทางพุทธศาสนา

ข้อเสนอแนะ

1. จากการศึกษาพบว่าเนื้อหาของการอบรมซึ่งเป็นเรื่องของความถูก-ความผิด ความดี-ความชั่ว คุณและโทษของสิ่งนั้น ๆ เป็นข่าวสารที่มีประโยชน์ต่อการพัฒนาทรัพยากรบุคคล ซึ่งเป็นตัวจักรสำคัญในอันที่จะพัฒนาสังคมและประเทศชาติ ตามลำดับอย่างมาก กล่าวคือหากบุคคลสามารถแยกแยะความดี-ความชั่ว ความถูก-ความผิดได้ด้วยตัวของตัวเอง มีความรับผิดชอบแล้ว การเบียดเบียน เอาเปรียบซึ่งกันและกัน ปัญหาต่าง ๆ ในสังคมย่อมเกิดขึ้นไม่ได้เพราะทุกคนรู้จักหน้าที่ของตัวเอง บ้านเมืองก็จะร่มเย็นเป็นสุข ประเทศชาติก็จะเจริญรุ่งเรือง ดังนั้นเนื้อหาสาระ เช่นนี้จึงควรได้รับการเผยแพร่ให้กว้างขวางออกไปสู่ประชาชน
2. การเผยแพร่นั้น ควรจะจัดการอบรมแก่ผู้มีอำนาจหน้าที่ในการวางแผนพัฒนาการศึกษาระดับชาติ และผู้เกี่ยวข้องอื่น ๆ เช่น สื่อมวลชน และสมาคมต่าง ๆ เพื่อเป็นการวางรากฐานการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์อย่างร่วมมือและมีจุดมุ่งหมายเดียวกันของทุกฝ่าย และควรจะต้องให้มีการอบรมเช่นนี้แก่เยาวชนตั้งแต่เด็ก เพราะเด็กเป็นวัยแห่งการเรียนรู้ หากได้รับการปลูกฝังในสิ่งที่ถูกต้องเสียตั้งแต่แรก จะสามารถทำประโยชน์แก่ตนและประเทศชาติได้มาก ในทางกลับกันหากเขาได้รับการปลูกฝังในสิ่งที่ไม่ถูกต้องมาก่อน จะต้องเสียเวลามากในการแก้ความเห็นของเขา เมื่อเขาโตเป็นผู้ใหญ่ซึ่งทำได้ยากกว่ามาก
3. น่าจะได้มีการศึกษาวิจัยถึงปัจจัยต่าง ๆ ให้ละเอียดลึกซึ้งขึ้นว่าจะมีวิธีการอันใดอีกบ้าง ใหมที่จะสามารถเผยแพร่เนื้อหาสาระเช่นนี้แก่ผู้รับอย่างมีประสิทธิภาพนอกจากวิธีที่ได้ศึกษามา นี้ เนื่องจากลักษณะและคุณสมบัติของเนื้อหาที่ค่อนข้างต่างจากความเชื่อของบุคคลทั่วไปจึงอาจมีข้อจำกัด อยู่ที่วิธีการคือจะต้องเผยแพร่โดยวิธีการที่ค่อนข้างจะเป็นส่วนตัว คือใช้สื่อบุคคล และบุคคลที่จะเป็นผู้ส่งสารนั้นจะต้องมีคุณสมบัติพิเศษคือมีความรู้ความสามารถในเรื่องเกี่ยวกับจิตใจเป็นอย่างดี มีความซื่อสัตย์ บริสุทธิ์ใจและตั้งใจจริงในการทำงาน และที่สำคัญคือต้องปฏิบัติได้ด้วยตัวของตัวเองก่อนแล้วจึงจะสามารถเป็นผู้สอนและเป็นตัวอย่างที่ดีแก่ผู้รับสารได้
4. คุณลักษณะของหลวงพ่อนุญชรรมที่ค้นพบจากการวิจัยครั้งนี้เป็นคุณลักษณะที่ผู้อบรมเพื่อการพัฒนาจิตใจทั้งหลายควรมี ท่านเป็นตัวอย่างของนักเผยแพร่ธรรมะที่ดี ดังนั้นจึงควรที่

นักเผยแพร่คนอื่น ๆ และผู้ที่เกี่ยวข้องควรจะรับเอาไว้ หรือพยายามศึกษาหาแนวทางที่จะผลิตนัก
เผยแพร่ที่มีคุณลักษณะ เช่นนี้ต่อไป

5. ผลการศึกษาที่พบว่าผู้รับสารเป็นปัจจัยเหตุสำคัญอันจะก่อให้เกิดการพัฒนาจิตใจบรรลุ
ผลสำเร็จได้หรือไม่ สามารถนำมาเป็นประโยชน์โดยที่โครงการพัฒนาจิตใจใดๆ จะต้องตระหนัก
ถึงความสำคัญในการชักจูงใจผู้รับสาร และเตรียมผู้รับสารให้พร้อมสำหรับการอบรมเพื่อความสัม-
ฤทธิ์ผลของการอบรม

ศูนย์วิทยพัทธยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ตารางสรุปผลการวิจัย

ผู้ทำการอบรม					
1. ความน่าเชื่อถือ	<u>ความเป็นผู้รู้</u> -ความรู้ (✓) -ประสบการณ์ (✓) -ไหวพริบ (✓) -ความเชี่ยวชาญ (✓)	<u>คุณลักษณะ</u> -ความซื่อสัตย์ (✓) -ความไว้วางใจได้ (✓) -กิริยา มารยาทดี (✓) -ความยุติธรรม (✓)	<u>ความตั้งใจ</u> -ความมีอุดมการณ์ (✓) -ความตั้งใจจริง (✓)	<u>บุคลิกลักษณะ</u> -ความเป็นมิตร (✓) -ความน่าคบหา (✓)	<u>ความคล่องตัว</u> -ความซิงซัง (✓) -ความมีอำนาจ (✓) -ความหนักแน่น (✓)
2. ความคล้ายคลึงกันระหว่างผู้ส่ง-ผู้รับสาร	ทัศนคติ (x)	ความเชื่อ (x)	ภาษา (x)	ความเห็นอกเห็นใจ, ความเข้าใจปัญหา (✓)	
<u>เนื้อหาของการอบรม</u>					
1. ลักษณะเนื้อหา (Appeals)	Emotional (x) Rational (✓)	Positive (✓) Negative (✓)	One-sided (x) Two-sided argument (✓)	Definite (x) Open conclusion (✓)	Repetitive (✓) One-time (x)
2. คุณลักษณะ	ประโยชน์เชิงเทียบ (✓)	ความไปด้วยกันได้ (✓)	ความสลับซับซ้อนกัน (x)	ความทดลองใช้ได้ (✓)	ความเห็นผลได้ (✓)
<u>วิธีการอบรม</u>					
ลักษณะ	สื่อระหว่างบุคคล (✓)	สื่อกลุ่ม (✓)	สื่อมวลชน (x)		
<u>ผู้เข้ารับการอบรม</u>					
1. สถานภาพทางสังคม	ต่ำ (✓)	กลาง (✓)	สูง (✓)		
2. สถานภาพทางเศรษฐกิจ	ต่ำ (✓)	กลาง (✓)	สูง (✓)		
3. คุณลักษณะ	ความเอาใจใส่ (✓)	ความกระตือรือร้น (✓)	ความอดทน (✓)	ความมีส่วนร่วม (✓)	